

Զ Ե Կ Ո Ւ Յ Ց

ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ, ՀՈԳԵՎՈՐ ԽՈՐՀՐԴԻ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹՅԱՆ 10-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՎ

(Կարդացված 1965 թվականի նոյեմբերի 1-ին,
Վեհաքառում, հանդիսավոր նիստի ժամանակ):

1955 թվականի սեպտեմբերի 29-ին Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնում գումարված Ապգալինեկեղեցական ժողովը, սեպտեմբերի 30-ի իր երկրորդ նիստում, խանդավառ մթնոլորտում, արտահայտելով Հայրենի Երկրի և Սփյուռքի մեր ժողովրդի ցանկությունները, Ամենայն Հայոց Հայրապետ ընտրեց Ռումինիայի և Բուլղարիայի թեմերի առաջնորդ և Ս. Էջմիածնի Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի անդամ բարձրաշնորհ Տ. Վազգեն եպիսկոպոս Պալճյանին:

Նորընտիր Հայրապետը, Տ. Տ. Վազգեն Ա, իր ոգեկան բարձր շնորհներով և իմացական պատրաստությամբ, իր անբասիր կենցաղով և համեստ բնավորությամբ, Եկեղեցու և ժողովրդի նկատմամբ իր անսահման նվիրումով, հոգևոր ու մշակութային արժեքների խոր ապրումով և իր անխառն հայրենասիրությամբ, մեր ինքնատիպ հոգևորականներից մեկն էր, որ այնքան կարճ ժամանակամիջոցում կարողացել էր նվաճել բոլորի սերն ու վստահությունը:

1955 թվականի հոկտեմբերի 2-ին, կիրակի օր, վեհաշուք հանդիսությամբ, Մայր Տաճարում կատարվեց նորընտիր Հայրապետի կաթողիկոսական օծումը, ըստ կարգաց և կանոնաց Հայաստանյայց Եկեղեցու:

Ապգրնտիր Հայրապետը ընդունեց Եկեղեցու և ազգի միահամուռ հավատարմությունն ու հպատակությունը:

Նորին Ս. Օծությունը, սեպտեմբերի 30-ին, Մայր Տաճարում, իր ուխտի աղոթքում ասում էր. «Տեր Աստուած հարցն մերոց, ուսո ինձ առնել վկամս քո և ուղղեա պնացս իմ ի ճանապարհս քո արդարութան, լեր ինձ օգնական և մարտակից վասն շինութեան և անսասանութեան Սրբոյ Եկեղեցւոյս Հայաստանեայց, վասն լուսաւորութեան և հոգւոյ մխիթարութեան հաւատացեալ ժողովրդեան Հայոց և վասն բարօրութեան Հայրենեաց մերոց»:

Այդ պատմական թվականից անցել է տասը տարի:

Անցնող տասը տարվա գործունեությունը ցույց է տվել, որ հանձին Նորին Ս. Օծություն Տ. Տ. Վազգեն Ա Կաթողիկոսի, Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցին ունի իր ոգեշնչված և շինարար հայրապետներից մեկին, որն իր պայծառ մտքով և հավատով, իր նվիրումով ու լավատեսությամբ, իր ուսերի վրա է կրում Ամենայն Հայոց Հայրապետության ծանր լուծը, իր պարտքի ու առաքելության խորին գիտակցությամբ:

Անցնելուց առաջ Վեհափառ Հայրապետի տասնամյա գործունեության նվիրված մեր Վեկուցման բովանդակությանը, հանուն Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի, պատիվն ունենք և անսահման ուրախությունը՝ ողջունելու այս հանդիսավոր նիստում Ձեր ներկայությունը, ամենապատիվ հոգևոր պետեր, գերաշնորհ սրբազան հայրեր, հոգեշնորհ վարդապետներ, արժանապատիվ քահանաներ, հարգարժան պատգամավորներ թեմական իշխանությանց և սիրելի հյուրեր:

Ամենաջերմ Վեհափառն ինքնուրույն կողջունենք նաև ներկայությունը պետական իշխանությանց մեծահարգ ներկայացուցիչներին:

1. — ԳԵՐԱԳՈՒՑՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

1955 թվականի Ապրիլի-եկեղեցական ժողովը, կաթողիկոսական ընտրությունից հետո, իր Դ նիստում ընտրում էր նաև Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի հետևյալ նորընտիր կազմը.

1. Ս. Սիոն արքեպիսկոպոս Մանուկյան.
2. Ս. Սահակ արքեպիսկոպոս Տեր-Հովհան-նիսյան.
3. Ս. Վարդան եպիսկոպոս Տեր-Սահակյան.
4. Ս. Եզնիկ եպիսկոպոս Ազնավուրյան.
5. Պրոֆ.-դոկտ. Արարատ Ղարիբյան.
6. Պրոֆ.-դոկտ. Առաքել Առաքելյան.
7. Դոցենտ Արտաշես Տիրացյան.
8. Ուսուցիչ Արամ Աղաջանյան:

Որպես պատվակալ անդամներ, ընտրվել էին նաև Վարպետը՝ Ավետիք Իսահակյանը և Ստեփան Կամսարականը:

Նույն նիստում ընտրվում էր Վերստուգիչ հանձնաժողովի հետևյալ կազմը՝ Ս. Մաշտոց արքեպիսկոպոս, Եփրեմ Ալեքսանյան և Գրիգոր Բեքմեկյան:

Ս. Սիոն արքեպիսկոպոսի հրաժարումով, 1960 թվականին Գերագույն Հոգևոր Խորհրդում նրա տեղը անդամ ընտրվեց Ս. Հայկազուն արքեպիսկոպոս Աբրահամյանը:

Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի սույն կազմը, Վեհափառ Հայրապետի զահակալության յոթ տարիների ընթացքում, 1955—1962 թվականներին, կանոնավոր կերպով նիստեր գումարեց Վեհափառ Հայրապետի նախագահությամբ, հերթական կերպով լուծելով Նորին Ս. Օծության կողմից առաջադրված հարցերը:

1962 թվականի հոկտեմբերի 5-ին, Մայր Աթոռում գումարված Ապրիլի-եկեղեցական ժողովը, իր Դ նիստում, ընտրեց Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի նոր կազմ, ըստ հետևյալի.

1. Ս. Սահակ արքեպիսկոպոս Տեր-Հովհան-նիսյան.
2. Ս. Հայկազուն արքեպիսկոպոս Աբրահամյան.
3. Ս. Սերովբե արքեպիսկոպոս Մանուկյան.

4. Ս. Ասողիկ եպիսկոպոս Ղազարյան.
5. Ս. Կոմիտաս եպիսկոպոս Տեր-Ստեփանյան.
6. Պրոֆ.-դոկտ. Առաքել Առաքելյան.
7. Ճարտարապետ Միքայել Մալմանյան.
8. Դասախոս Գրիգոր Բեքմեկյան:

Վերստուգիչ հանձնաժողովը ընտրվում էր հետևյալ կազմով.

1. Ս. Գրիգոր վարդապետ Եղիայան.
2. Եփրեմ Ալեքսանյան.
3. Գրիգոր Գյուլյան:

Սույն թվականի օգոստոսին ի Տեր հանգյալ ծերունապարզ Ս. Սահակ արքեպիսկոպոս Տեր-Հովհաննիսյանը:

Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի կազմում նոր անդամներ նշանակվեցին, Վեհափառ Հայրապետի բարեհաճ կարգադրությամբ, հանձնա գերաշնորհ Ս. Հուսիկ եպիսկոպոս Սանթրույանի և գրականագետ Գրիգոր Հակոբյանի:

Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի հարգարժան անդամները եղել են Նորին Ս. Օծության մտերիմ, թանկագին խորհրդականները և հավատարիմ աշխատակիցները:

Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի նիստերում միշտ հանդես է եկել ներդաշնակ և համերաշխ ոգի, Հայ Եկեղեցու, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի և հայ ժողովրդի գերագույն շահերի բարձր գիտակցությամբ:

2. — ՄԱՅՐ ԱԹՈՐԻ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Երիտասարդ Հայրապետը, Իրեն հատուկ գործիմացությամբ և հետևողականությամբ, առաջին իսկ օրերից ձեռնամուխ եղավ Մայր Աթոռի հոգևոր-վանական, կրթական, վարչական և տնտեսական կյանքի վերականգնման պատասխանատու աշխատանքներին: Կապվեց Մայր Աթոռի միաբանական կանոնադրությունը 30 հոդվածներից բաղկացած, որպեսզի Ս. Էջմիածինը ամրապնդվի, Վեհափառ Հայրապետի գեղեցիկ բնորոշմամբ, իբրև «կրոնական հաստատություն մը, ուր ի Զրիստոս սիրով միաբանած հոգևորականներ ապրին համայնական կյանքով, ուխտած լինելով անձնվիրաբար ծառայել Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցիին և Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնին՝ ժուժկալության, աղքատության և անպայման հնազանդության հայրապետահաստատ կանոններուն համաձայն»:

Վեհափառ Հայրապետը, Իր զահակալության առաջին իսկ օրերից, Մայր Աթոռի միաբանությանը շրջապատեց հայրական գուրգուրանքով և ջերմությամբ: Մայր Աթոռում ստեղծվեցին խաղաղ ու առողջ հիմքերի վրա դրված վանական կյանք և միաբանական մթնոլորտ: Վեհափառ Հայրապետը սխտեմատիկ կերպով և մեծ կարևորությամբ Իր հոգածու ուշադրությունը կենտրոնացրեց մանավանդ Մայր Աթոռի երի-

տասարդ միաբանության հոգևոր դաստիարակության և բարոյական նկարագրի կազմության վրա:

Տասը տարի առաջ, Մայր Աթոռի միաբանությունը բաղկացել էր առաջացած տարիքով ծերունակարդ հոգևորականներից, որոնց ուսերի վրա դժվար էր դնել ծանր պարտականություններ, և մի բուռ նոր ձեռնադրված արեղաներից, որոնք աշխատանքի մեջ դեռևս անփորձ էին և երկչոտ:

Իր գահակալության տասը տարիների ընթացքում, Վեհափառ Հայրապետն աշխատել է շարունակ Մայր Աթոռի երիտասարդ միաբաններին ներշնչել հոգևոր կոչման և ազգային առաքելության պատգամը, Ս. Էջմիածնի համար ապրելու և գործելու գաղափարական գեղեցկությունը:

Վեհափառ Հայրապետի նալվածքի տակ և առաջնորդության ներքև, Մայր Աթոռում հասակ առավ մի նոր սերունդ, տոգորված սուրբ հավատով և ծառայության ոգով:

Վեհափառ Հայրապետը, 1956 թվականի հոկտեմբերի 6-ին, Մայր Աթոռի երիտասարդ միաբանների մասնավոր վարդապետական իշխանության տվչության առիթով, ասում էր.

«Մենք կամեցանք Ձեր երիտասարդ հոգիներուն մեջ արծարծել Եկեղեցիին ու ազգին ազնվորեն ծառայելու կրակը, առաջնորդված սուրբ պատգամներով և կյանքի հերոսական ոգիով:

Հավատքի վերածնունդի այս օրերուն, Մենք «ԲԱՐԻՈՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄ»-ը սկսած ենք մղել մեր հուսացյալ ժողովուրդի ծոցին մեջ: Այս օրերն և այստեղեն կսկսի նոր շրջան մը մեր եկեղեցական պատմության մեջ: Դուք, որպես Մեր գործակիցները, Մեզ հետ միասին վկաները պիտի ըլլաք Մեր հաղթանակին, և օր մը հպարտությամբ պիտի հիշեք, թե դուք ևս ներկա էիք այստեղ, այս ճակատամարտին, և մարտակից էիք Մեզի:

Ձեր կյանքի գործերով դուք պիտի կարողանաք ձեր անունները կապել շինարար ու ստեղծարար, աստվածասեր ու ազգագուտ գործերու, որպես մշակներ առանց ամոթո: Ճանապարհը բաց է ձեր առաջ. վերցուցե՛ք ձեր խաչը և հետևե՛ք Մեզի:

Բայց գիտեք, որ Մենք Ձեզի չենք խոստանար ոչ ոսկի, ոչ արծաթ, ոչ հանգստավետ կյանք, ոչ իշխանություն, ոչ մեծարանք և ոչ ալ փառք: Մենք ոչինչ կխոստանանք ձեզի, բայց ոչինչ խոստանալով, ամեն բան կխոստանանք, այնպես, ինչպես մեծ առաքյալը Պողոս ոչինչ ուներ, բայց ամեն բան ուներ»:

Մայր Աթոռի նոր միաբանության պատրաստության համար տարված աշխատանքները տարիների ընթացքում տվեցին բավարար բարի ար-

դյունքներ: Թեև եղան նաև ցավալի պարագաներ, երբ վեղար առած մի քանի վարդապետներ հեռացան հոգևոր կյանքից: Երիտասարդներ էին նրանք, որոնց առիթ և հնարավորություն էր տրված ծառայելու Ս. Էջմիածնին, սակայն նրանք չկարողացան տանել այդ նվիրական առաքելության բաղցր լուծը:

Այսօր երիտասարդ միաբանները, Մայր Աթոռում և թեմերում, անցել են պատասխանատու, կարևոր աշխատանքների:

Այսօր Մայր Աթոռում և ներքին թեմերում գործող միաբանությունը բաղկանում է 17 անդամներից, որոնցից 7-ը եպիսկոպոս, 6-ը վարդապետ և 4-ը սարկավագ: Ներքին թեմերում գործող քահանայների թիվն է 57:

Արտասահմանում գործող Մայր Աթոռի միաբանության թիվն է, արքեպիսկոպոս և եպիսկոպոս 25, վարդապետ 8, արեղա 3 և սարկավագ 4:

3.—ՆԵՐՔԻՆ ԹԵՄԵՐ

Վեհափառ Հայրապետը Իր ուշադրությունը կենտրոնացրեց նաև ներքին թեմերի վերակազմակերպման գործին: Տարված հետևողական աշխատանքների շնորհիվ, կարելի եղավ առավել կազմակերպված և բնականոն կյանք ստեղծել ներքին բոլոր թեմերում:

Մեր ներքին բոլոր թեմերն այժմ ունեն իրենց թեմակալ առաջնորդները և թեմական խորհուրդները, ընտրված հավատացյալ ժողովրդի քվեներով, բաղկացած բարեխիղճ և ազնիվ ազգայիններից:

Թեմական կենտրոնները կազմակերպված են նաև վարչա-տնտեսական տեսակետով, որով բացատրվում է ֆինանսական եկամուտների աճը վերջին տասը տարվա ընթացքում: Մեր բոլոր թեմերն ունեն հաշվապահություն և քարտուղարություն, առաջնորդների և թեմական խորհուրդների վերին հսկողության և ղեկավարության ներքո: Մայր Աթոռում Վեհափառ Հայրապետի օրոք հաստատված է տնտեսա-ֆինանսական կարգ ու կարգապահություն, որ գործադրվում է բոլոր ներքին թեմերում, բավարար ճշգրտությամբ ու բարեխղճությամբ:

Ահա՛ մեր ներքին թեմերն իրենց առաջնորդներով:

ա. Արարատյան Հայրապետական թեմ, կենտրոն ունենալով քաղաքամայր Երևանը: Առաջնորդական փոխանորդ՝ Ս. Վահան եպիսկոպոս Տերյան:

բ. Շիրակի թեմ, կենտրոն ունենալով Լենինականը: Առաջնորդ՝ Ս. Մաշտոց եպիսկոպոս Թաջիրյան:

գ. Վրաստանի թեմ, կենտրոն ունենալով մայրաքաղաք Թբիլիսին: Առաջնորդ՝ Ս. Կոմիտաս եպիսկոպոս Տեր-Ստեփանյան:

դ. Աղրբեջանի և Թուրքեստանի թեմ, կենտրոն ունենալով Բաքու մայրաքաղաքը: Առաջնորդ՝ Ս. Հուսիկ եպիսկոպոս Սանթուրյան:

ե. Ռուսաստանի և Նոր-Նախիջևանի թեմ, կենտրոն ունենալով Մոսկվա և Ռոստով քաղաքները: Առաջնորդ՝ Ս. Պարգև եպիսկոպոս Գևորգյան:

Հայաստանում ունենք նաև չորս վանական կենտրոններ: Առաջինն են հանդիսանում Ս. Հռիփսիմեի, Ս. Գալանեի և Ս. Շողակաթի վանորայք, վանահայրությամբ Ս. Հովհաննես քահանա Մարուքյանի, երկրորդը՝ Ս. Գեղարդի վանքը, վանահայրությամբ Ս. Մուշեղ վարդապետ Պետիկյանի, երրորդը՝ Դարալագյապի Ս. Խաչ վանքը, վանահայրությամբ Ս. Պողոս արքեպիսկոպոս Տեր-Նշանյանի, իսկ չորրորդը՝ Ս. Խոր Վիրապի վանքը, վանահայրությամբ Ս. Գրիգոր քահանա Զաֆտեյանի:

4.—ՀՈԳԵՎՈՐ ԾԵՄԱՐԱՆ

Վեհափառ Հայրապետը սկզբից մեծ ուշադրություն դարձրեց Ս. Էջմիածնի Հոգևոր Ծեմարանին:

Նորին Ս. Օծությունը Հոգևոր Ծեմարանի առաջ դրավ նոր խնդիրներ, որոնց կատարումը պահանջում էր սխտեմատիկ աշխատանք, եռանդ և նվիրում:

Վեհափառ Հայրապետի օրով Հոգևոր Ծեմարանն ունեցավ իր հոգևոր վերատեսուչը, հանձին գերաշնորհ Ս. Հայկապոլոս արքեպիսկոպոս Աբրահամյանի, որ յոթ տարի, 1957—1963, անխնայ կերպով ու հայրական սիրով կատարեց իր պարտքը: Այժմ վերատեսուչն է Հոգևոր Ծեմարանի նախկին սան և Մայր Աթոռի երիտասարդ միաբան հոգեշնորհ Ս. Ներսես վարդապետ Պոպապալյանը, որն իր ուսումը Անգլիայում կատարելագործելով, վերադարձել է Մայր Աթոռ և դասախոսական կապի նվիրյալ գործակցությամբ, աշխատում է կենսագործել Վեհափառ Հայրապետի առաջադրանքները Ծեմարանում:

Վերջին տասը տարիների ընթացքում, Հոգևոր Ծեմարանը միջին հաշվով ունեցել է ամեն տարի 30 ուսանողներ, բաշխված երեք դասարանական և երեք լսարանական դասաշանների վրա: Անցնող տասը տարիների ընթացքում, Հոգևոր Ծեմարանը տվել է 35 ջրջանավարտ, որոնցից 24-ը ընդունել են հոգևոր կոչում (կուսակրոն և ամուսնացյալ քահանաներ ու սարկավագներ):

Այժմ Հոգևոր Ծեմարանն ունի 28 աշակերտ, որոնցից 18-ը ներքին թեմերից, 10-ը՝ արտասահմանից:

Հոգևոր Ծեմարանում դասավանդվում են հետևյալ առարկաները.

ա. Կրոնա-եկեղեցագիտական առարկաներ (աստվածաբանություն, Ս. Գրոց ուսումնասի-

րություն և մեկնություն, քրիստոնեական վարդապետություն, ծիսագիտություն, քարոզախոսություն, տոմարագիտություն, հայրաբանություն):

բ. Մատենագրություն (Հայ Եկեղեցու հին մատենագրություն, հայ գրականության պատմություն, ընդհանուր գրականության պատմություն):

գ. Պատմական առարկաներ (Հայ Եկեղեցու պատմություն, Ընդհանուր Եկեղեցու պատմություն, հայ ժողովրդի պատմություն):

դ. Լեզուներ (հայերեն՝ աշխարհաբար և գրաբար, ռուսերեն, ագլերեն և ֆրանսերեն):

ե. Փիլիսոփայական առարկաներ (հոգեբանություն և տրամաբանություն):

վ. Երաժշտություն (շարականագիտություն, հայկական հին ձայնագրություն, եվրոպական ձայնագրություն):

է. Մարմնակրթություն:

ը. Հաշվապահություն:

Ուսուցչական կապը, որին գլխավորում է Վեհափառ Հայրապետը, բաղկացած է հոգևորականներից և աշխարհական մասնագետ դասախոսներից, որոնք հրավիրվում են Երևանի բարձրագույն ուսումնական հաստատություններից:

Դասացուցակով նախատեսված դասընթացներից բացի, Հոգևոր Ծեմարանի ուսանողությունը պարբերաբար լսում է դասախոսություններ վանական գիտնականների և գրականագետների կողմից, որոնք հատկապես հրավիրվում են Երևանից այս նպատակով, ամբողջացնելու համար մեր ուսանողների և միաբանների ընդհանուր վարձացումը:

Տարվա ընթացքում, Հոգևոր Ծեմարանի հարկի տակ, պարբերաբար տեղի են ունենում նաև գրական-երաժշտական երեկոներ, որոնք կազմակերպվում են մեր ուսանողների կողմից, և դաստիարակչական-գեղարվեստական կինոժապավենների ցուցադրություն: Մեր ուսանողներն ունեն իրենց երգչախումբը:

Ուսանողները տարին մի քանի անգամ կատարում են զբոսապատույտներ դեպի Հայաստանի պատմական վանքերն ու տեսարժան վայրերը:

Ուսանողները հավաքաբար տարվում են հաճախ Երևան՝ Սուրբուհիյանի անվան թատրոն կամ Սպենդիարյանի անվան օպերայի թատրոն կամ Հայֆիլհարմոնիայի սիմֆոնիկ համերգներին:

Հոգևոր Ծեմարանին նյութապես օժանդակում են արտասահմանի մեր ազնիվ ու բարեպաշտ ժողովրդից 16 բարերարներ, որոնք հանձն են առել տարեկան 500 դոլար վճարել մեկական ուսանողի համար:

Գալուստ Կյուլպենկյան հիմնարկությունը ևս Հոգևոր Ճեմարանում պահում է տարեկան երեք սան:

Հոգևոր Ճեմարանն ունի իր մասնագիտական գրադարանը, շուրջ 15 000 գրքերի իր հարուստ ֆոնդով:

5.—«ԷԶՄԻԱԾԻՆ» ԱՄՍԱԳԻՐ

Վեհափառ Հայրապետը մեր ժողովրդի քրիստոնեական և հայեցի կրոնաբարոյական դաստիարակության գործում մեծ և պատասխանատու դեր է հատկացրել ընդհանրապես հայ կրոնական մամուլին և ի մասնավորի Մայր Աթոռի պաշտոնաթերթ «Էջմիածին» ամսագրին:

Նորին Ս. Օծուխյունը ամսագրի խմբագրության առաջ խնդիր է դրել հոգևոր սնունդ և ազգային իրավ գիտակցություն տալ հայ ժողովրդին, պատկերել Մայր Աթոռի, միաբանության, Հոգևոր Ճեմարանի կյանքը իր բոլոր կողմերով, լայն կերպով արձագանքել ներքին թեմերի և Սփյուռքի ազգային-եկեղեցական կյանքին, միջեկեղեցական հարաբերություններին և միաժամանակ իր էջերը լայնորեն բանալ Հայ Եկեղեցու պատմության, եկեղեցական մատենագրության և եկեղեցական արվեստի հետ աղերս ունեցող գիտական լուրջ հոգվածների և ուսումնասիրությունների առաջ:

Նորին Ս. Օծուխյան իղմն է, որ «Էջմիածին» ամսագիրը հետպահեց հանդիսանա առավել չափով հայ աստվածաբանական մտքի վարձագման, եկեղեցագիտության և ավետարանական բարոյախոսության հանդես:

Վերջերս, Վեհափառ Հայրապետի կարգադրությամբ, «Էջմիածին» ամսագրի խմբագրապետ Ա. Հատիտյանի կողքին, թարմ ուժերի ստեղծումով կազմվել է խմբագրական խորհրդակցական մարմին, որի կազմում են Տ. Վահան եպիսկոպոս Տերյանը, Տ. Արսեն վարդապետ Բերբերյանը, Երևանի գրականության թանգարանի տնօրեն պր. Ս. Մելիքստյանը և պատմական գիտությունների թեկնածու Սուրեն Բռլանջյանը:

Ամսագիրն ընթանում է Վեհափառ Հայրապետի մատնանշած ուղիով և արդյունքները, շնորհիվ խմբագրապետ Աթոռն Հատիտյանի ոգեշունչ և ժրաշան աշխատանքի և իր օգնական Եղիշե Վարդերեսյանի բարեխիղճ և անխոնջ գործակցության, հույժ գնահատելի են: Հաճախ, շատ հաճախ, գնահատանքի ջերմ վկայություններ են արձանագրվում Սփյուռքում և Մայր Հայրենիքում:

Առանձին գոհունակությամբ պետք է արձանագրել ամսագրի հրատարակած բացառիկ համարները, ինչպես այս տարի, ապրիլյան մեծ եղեռնի առթիվ հրատարակված բացառիկը, որն իր ճոխ բովանդակությամբ և գեղեցիկ ձևավո-

րումով արժանի հուշապսակը եղավ մեր հատակների խնկելի հիշատակին ծոնված:

Նորին Ս. Օծուխյան գաղակալության տարիների ավելացավ նաև ամսագրի տպաքանակը: Եթե 1951 թվականին ամսագիրը լույս էր տեսնում 2000 օրինակ տպաքանակով, ապա 1958 թվականից ի վեր այն հրատարակվում է 3500 օրինակ տպաքանակով:

Ամսագրի տպաքանակը հավասար չափով սպառվում է մեր ներքին և արտասահմանյան թեմերում:

«Էջմիածին» ամսագրի խմբագրությունը միաժամանակ Մայր Աթոռի հրատարակչական է: Խմբագրությունը հրատարակեց Վեհափառ Հայրապետի 1956, 1960, 1963, 1964 և 1965 թվականների ուղևորության, ինչպես նաև 1958 թվականին Նորին Ս. Օծուխյան ծննդյան հիսնամյա հոբելյանին նվիրված հատորները, «Էջմիածին» ալբոմը, Մայր Աթոռի օրացույցները և այլ հրատարակություններ:

6.—ԴԻՎԱՆԱՏՈՒՆ

Վեհափառ Հայրապետի գաղակալության առաջին տարին կազմակերպվեց Մայր Աթոռի դիվանատունը, որի միջոցով ապահովվում են Հայրապետական կենտրոնի հարաբերությունները ներքին և արտաքին թեմերի, ինչպես նաև քույր եկեղեցիների հետ:

Մայր Աթոռի բոլոր թղթակցությունները, ճշգրտությամբ և անթերի, ամենայն կանոնավորությամբ կատարվում են անմիջական հսկողությամբ տակ Վեհափառ Հայրապետի: Դիվանատան պաշտոնյաներն են դիվանապետ Հայկ Առաքելյանը և քարտուղար Նուպար Միքայելյանը, որոնք գնահատելի աշխատանք են կատարում, բարեխաղճությամբ ու նվիրումով: Դիվանատունը ունի նաև ռուսերեն, անգլերեն և ֆրանսերեն լեզվի բաժիններ:

Տասը տարիների ընթացքում դիվանատուն մուտք է գործել 10 051 գրություն և Մայր Աթոռից առաքվել 12 011 գրություն: Վեհափառ Հայրապետը խմբագրել ու ստորագրել է 545 կոնդակ, Ս. Գրիգոր Լուսավորչի ջրանշանով պարզևատրվել են 79 ազգայիններ, իսկ օրհնության կոնդակներ են ստացել 434 ազգայիններ՝ իրենց եկեղեցաշեն և ազգանվեր գործունեությանց համար:

7.—ՏՆՏԵՍԱ-ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿ ՄԱՅՐ ԱԹՈՐԻ

Տասը տարի առաջ, կարևոր հարցերից մեկը, որը ծառանում էր նորընտիր Հայրապետի առաջ, Մայր Աթոռի և ներքին թեմերի վարչատնտեսական գործունեության կազմակերպումն ու բարեկարգումն էր:

Մայր Աթոռի տնտեսական վիճակը նվազ միաթարական էր մինչև 1955 թվականը: Այդ շրջանին, Մայր Աթոռի բյուջեն հասնում էր մինչև 1 000 000—1 300 000 ռուբլու (հին դրամով) և ֆինանսական տարին փակվում էր հաճախ 40—50% բացով: Նվազ էին նաև արտասահմանյան նպաստները:

Վերակազմակերպելով մեր ներքին տնտեսաֆինանսական կառուցվածքը և գործելու կերպը, ու նաև շնորհիվ ներքին թեմերի առաջնորդների և Մայր Աթոռի հաշվապահության բարեխիղճ և աջալուրջ աշխատանքի, Մայր Աթոռի եկամուտները տարեցտարի՝ աճեցին և ավելի քան կրկնապատկվեցին: 1956—1965 տարիներին Մայր Աթոռի տարեկան բյուջեն միջին հաշվով բարձրացել է 3 000 000 ռուբլու (հին դրամով), որի 2 000 000 ռուբլին գոյացել է ներքին թեմերի եկամուտներից, իսկ մնացածը՝ արտասահմանի մեր թեմերի և հավատացյալների նվերներից, որոնց մեջ մտնում են նաև Հոգևոր Ճեմարանում սան պահող բարերարների վճարումները, տարեկան 500-ական դոլար:

Մայր Աթոռի ընթացիկ բյուջեի մեջ չի մտնում շինարարական գործունեության ֆինանսավորումը:

Մայր Աթոռի վարչա-տնտեսական գործունեության ղեկավարներն են ֆինանսական բաժնի պետ, գլխավոր հաշվապահ Գառնիկ Զեֆյանը, տնտեսական բաժնի վարիչ Անդրանիկ Ութուջյանը և Վարուժան Դոնչեգովյանը, աչնիվ և անխոնջ աշխատողներ, գնահատված բոլորի կողմից:

Մայր Աթոռի տնտեսաֆինանսական և շինարարական աշխատանքների ֆինանսական գործարքները կանոնավոր կերպով քննության և ստուգման են ենթարկվում Գերագույն Հոգևոր Խորհրդին առընթեր գործող Վերստուգիչ հանձնաժողովի կողմից, որ սքանչելի նախաձեռնություններով և կատարում իր գործը, մեծապես նպաստելով, որ Մայր Աթոռի տնտեսաֆինանսական գործունեությունն ընթանա բնականոն և կարգապահ պայմաններում:

Վեհափառ Հայրապետի գահակալության տարիներին Մայր Աթոռում բացվեցին առաջագործության, արծաթ-ոսկերչական, երկաթագործության արհեստանոցները և ասեղնագործ-դերձակատունը, որոնք գործում են ցայսօր: Մասնավոր գնահատանքի արժանի են Մայր Աթոռիս վարպետ երկաթագործ Սարգիս Պետրոսյանը, վարիչ վարորդ Լևոն Խոջամիրյանը, արծաթագործ Խոսրով Սուքիասյանը, վարպետ առաջագործ Մուշեղ Ղազարյանը, ասեղնագործուհի տիկին Մաքրուհի Գալպյանը, դերձակ Գրիգոր Գևորգյանը, Վեհարանի սպասարկողների ավագ Ավատ Ֆիշյանը իր օգնական-

ներով և բոլոր մյուս համեստ ու ջանասեր աշխատողներն ու բանվորները:

Մայր Աթոռը դարձել է տնտեսաֆինանսական մի կազմակերպված հաստատություն՝ վարչական և հաշվապահական գրասենյակներով: Տնտեսաֆինանսական գծով Մայր Աթոռն ունի 30 պաշտոնյա և 67 արհեստավոր ու բանվոր: Ինչպես նաև 35 հոգինոց երգեցիկ խումբ՝ հմուտ ղեկավարությամբ խմբավար Խորեն Հակոբյանի: Մայր Աթոռում ռոժիկ ստացողների ընդհանուր թիվն է 131, չհաշված հոգևորականները: Այսօր Մայր Աթոռում գործում է 10 ավտոմեքենա, որոնցից՝ 6-ը մարդատար, 2-ը բեռնատար, 2-ը ավտոբուս:

6.—ՇԻՆԱՐԱՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆ

Գահակալության ուրախ հանդիսություններից հետո, Վեհափառ Հայրապետը հողացավ կապմեց և գործարդության դրեց մի շարք վանքերի և եկեղեցիների վերականգնման ծրագրեր:

Նորին Սրբության հրավերով կապմեց անվանի հայ ճարտարապետներից բաղկացած մի հանձնաժողով, որն ինքնաբերական նվիրումով ու գիտական հեղինակությամբ իր վրա է վերցրել Ս. Էջմիածնի, վանքերի ու եկեղեցիների շինարարական մեծ աշխատանքների ընդհանուր վերահսկողությունը, մարմին տալու շինարար և կառուցող Հայրապետի ծրագրերին: Մայր Աթոռում կապմեցած այդ հանձնաժողովի մեջ են.

1. Ճարտարապետ Միքայել Մալմանյանը արվեստի վաստակավոր գործիչ, «Երևանահագիծ» արվեստանոցի վարիչ և Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի անդամ:

2. Պրոֆ. Պոլոտ. Կարո Ղաֆադարյանը, հայտնի պատմաբան ու հնագետ, պետական համալսարանի պրոֆեսոր:

3. Ճարտարապետ պրոֆ. Վարապետ Հարությունյանը, արվեստի վաստակավոր գործիչ դասախոս Երևանի Պոլիտեխնիկական ինստիտուտում և նախագահ Հայաստանի ճարտարապետների միության:

4. Ճարտարապետ, դոցենտ Ռաֆայել Իսրայելյանը, արվեստի վաստակավոր գործիչ, Հայաստանի պետական նախագծային ինստիտուտի ճարտարապետական արվեստանոցի վարիչ և գիտաշխատող Արվեստի ինստիտուտում:

5. Ճարտարապետ Կոնստանտին Հովհաննիսյանը, արվեստի վաստակավոր գործիչ, ուրարտագետ, հնությունների պահպանության բաժնի վարիչ և դասախոս Երևանի Պոլիտեխնիկական ինստիտուտում:

6. Ճարտարապետ Բաղդիկ Արզումանյանը, «Երևանահագիծ» արվեստանոցի վարիչ:

7. Ճարտարապետ Արծրունի Գալիկյանը, Մայր Աթոռի գլխավոր ճարտարապետ:

Հանձնաժողովը ամիսը մեկ կամ երկու անգամ նիստեր է գումարում՝ Վեհափառ Հայրապետի նախագահության ներքո: Հանձնաժողովի աշխատանքներին հաճախ իրենց մասնակցություն են բերում մեր մեծ նկարիչ, Վարպետ Մարտիրոս Սարյանը, նկարիչ Գրիգոր Խանճյանը և ուրիշ մասնագետներ: Այս հանդիսավոր առթիվ, հանուն Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի, մեր հարգելից երախտագիտություն ենք հայտնում Մայր Աթոռիս ճարտարապետական հանձնաժողովի բազմավաստակ նախագահ ճարտարապետ Մ. Մալմանյանին և հանձնաժողովի բոլոր պատկառելի անդամներին:

Ուրախությամբ և երախտագիտությամբ պետք է արձանագրել այստեղ, որ անցնող տասը տարիների ընթացքում, առանց ընդհատման, շարունակվեցին շինարարական աշխատանքները և՛ Մայր Աթոռում, և՛ Մայր Աթոռի շրջակայքից դուրս, և համարյա ամբողջությամբ կենսագործվեց շինարարական ծրագիրը:

Ահա համառոտ «թվում» մասանց»-ը կատարված այդ շինարարական աշխատանքների.

ա. Մայր Տաճար Ս. Էջմիածնի

1. Մարմարապատում Տաճարի ամբողջ հատակի:

2. Կառուցում մարմարյա Ավագ Ս. Սեղանի, Իջման Ս. Սեղանի և մկրտության ավալանի:

3. Վերակառուցում Տաճարի հարավային փլած գմբեթի:

4. Ձևավորում Ավագ Սեղանի տակ հայտնաբերված հեթանոսական կրակարանի:

5. Վերանորոգումներ հիմքերի և արտաքին պատերի վրա:

6. Կառուցում դասի մարմարյա բալրիքների:

7. Մայր Տաճարի շրջափակի սալապատում տուֆ քարով:

8. Մայր Տաճարի շրջափակի ճանապարհների ասֆալտապատում:

9. Մայր Տաճարի շուրջը ստորերկրյա ջրանցքների (դրենաժային սիստեմի) վերականգնում:

10. Կապարապատում Մայր Տաճարի ամբողջ տանիքի:

11. Կառուցում դռների և լուսամուտների՝ երկաթյա շրջանակներով:

(Այս աշխատանքները կատարվել են բարերար Գ. Կյուլպենկյանի կտակի հատկացումներով, գործադրությամբ կտակակատար մարմնի Գալուստ Կյուլպենկյան հիմնարկության, Ի Լիսաբոն):

բ. Ս. Էջմիածնի մայրավանքից ներս

1. Վանքի շուրջը կառուցում 1000 մետր երկարությամբ և 4—5 մետր բարձրությամբ պարսպի՝ սրտաբաշ տուֆ քարով:

2. Ամբողջական և հիմնական վերակառուցում նոր Վեհարանի շենքի, որ Մայր Աթոռի վերադարձվեց 1957 թվականին:

3. Ամբողջական վերանորոգում տպարանի շենքի, կառուցում երկրորդ հարկի և հաստատում նոր տպարանի:

4. Հիմնական վերանորոգում Խրիմյան շենքի:

5. Կառուցում ժամացույցի աշտարակի, վանքի պարսպի հյուսիսակողմը:

6. Կառուցում նոր մեծ դարբասի, վանքի արևելակողմը, իբրև գլխավոր մուտք:

7. Վերանորոգում Տրդատի դռան:

8. Կառուցում կենտրոնական ջեռուցման կաթսայատան և ջեռուցման անցկացում Հոգևոր ճեմարանի, Երեմյան և տպարանի շենքերի, ինչպես նաև Վեհարանի և Սինոդի շենքերում:

9. Վանքի հողամասում և բոլոր շենքերում ջրամատակարարման և կոյուղու անցկացում:

10. Կառուցում էլեկտրական ենթակայանի:

11. Վերանորոգումներ ճեմարանի, Երեմյան և Սինոդի շենքերի մեջ:

12. Ծառապատում և կանաչապատում վանքի շրջափակի:

գ. Ս. Հռիփսիմեի Տաճար (Է դար)

1. Հիմնական վերանորոգում տաճարի և կառուցում նոր Սեղանի, բարեկարգում շրջապատի և տնկում այգու, տաճարի արևմտյան հողամասում:

2. Պարսպապատում տաճարի շրջափակի և կառուցում նոր դարբասի, հյուսիսային պարսպի մեջ:

3. Կառուցում հուշարձան-աղբյուրի և նորոգում բնակելի շենքի:

դ. Այլ վերանորոգումներ

1. Հիմնական վերանորոգում Ս. Շողակաթ տաճարի (ԺԷ դար), կառուցում նոր Սեղանի և պարսպապատում շրջափակի:

2. Հիմնական նորոգում Օշականի Ս. Մեսրոպ եկեղեցու, բարեկարգում Մեծ Վարդապետի դամբարանի և կառուցում նոր Սեղանի, պարսպապատում և կանաչապատում շրջափակի: Նկարապարդում ներքին պատերի որմանկարներով, շնորհիվ ու տաղանդավոր երիտասարդ նկարիչներ Հովհաննես Մինասյանի և Հենրիկ Մամյանի կողմից:

3. Հիմնական վերանորոգում Բջնիի Ս. Աստվածածին պատմական եկեղեցու:

4. Հիմնական վերանորոգում Ս. Գայանեի եկեղեցու (Է դար) և պարսպապատում շրջափակի:

5. Վերանորոգում Ս. Խոր Վիրապի վանքի:

6. Հիմնական վերանորոգում Սիսիանի Ս. Աստվածածին եկեղեցու և վերականգնում փլած գմբեթի (Է դար):

7. Վերանորոգման որոշ աշխատանքներ Ս. Գեղարդի վանքում (ԺԲ դար):

8. Վերանորոգում Դարալագյապի (Եղեգնաձորի) Ս Խաչ վանքի:

9. Մասնակի վերանորոգումներ Երևանի Ս. Սարգիս, Ս. Հովհաննես և Ս. Զորավոր եկեղեցիների վրա, ինչպես նաև Լենինականի Ս. Աստվածածին (Յոթ-Վերք) տաճարում:

10. Պարսպապատում Մայր Աթոռի միաբանական պատմական հին գերեզմանատան:

11. Վերանորոգում Կամո (Նոր Բայազետ) բաղաթի եկեղեցու:

12. Մասնակի վերանորոգումներ կատարված են նաև Թբիլիսիի, Ռոստովի և Բաքվի եկեղեցիներում:

Շինարարական գեղարվեստական աշխատանքների շարքին կկամենայինք հիշել նաև տաղանդավոր ոսկերիչ Փիրայր Զուլայանի և իր գործակից հմուտ մասնագետ Կարո Մեսրոպյանի անունները, որոնք վարպետությամբ կատարել են Վեհափառ Հայրապետի ոսկերչական մի շարք կարևոր պատվերները, ըստ արվեստով ու հայկական հարապատ ոճով հորինված նախագծերի ճարտարապետ Բաղդիկ Արզումանյանի, որ նաև այլ բազմաթիվ առիթներով նախագծեր և գծագրություններ է հեղինակել, միշտ բարձր ճաշակով:

Մայր Աթոռիս վերջին գործը հանդիսացավ մեծ եղեռնի նահատակների հիշատակին նվիրված հուշարձանը, որ, ինչպես տեսաք, ճշմարտապես գեղարվեստական մի կոթող է՝ հպորապես ոգեշնչող ու հմայող: Այդ ճարտարապետական գեղարվեստական գործը, ինչպես նաև այլ բազմաթիվ հղացումներ և իրագործումներ Մայր Տաճարում և նոր Վեհարանում պարտական ենք արվեստագետ ճարտարապետ Ռաֆայել Խրալյանի ստեղծագործ տաղանդին, որի հղացումների կենսագործման աշխատակցել է որոշ առիթներով շնորհալի ծանոթ քանդակագործ Արայիկ Հարությունյանը: Այստեղ պարտինք մեծ գնահատանքով հիշել նաև վարպետ քանդակող Հրաչիկ Ստեփանյանին, որ իր սքանչելի ձեռքով կատարել է Մայր Աթոռիս քանդակավարդման բոլոր աշխատանքները:

Ջերմ գնահատանքի խոսք ունենք նաև Մայր Աթոռիս գլխավոր ճարտարապետ Արծրունի Գալիկյանին, որ ոչ միայն անձամբ ղեկավարել է և հարապատորեն կենսագործել Վեհափառ Հայրապետի շինարարական բոլոր ծրագրերը և ճարտարապետական հանձնաժողովի ցուցմունքներն ու որոշումները, այլ նաև նախագծող հմուտ հեղինակ է հանդիսացել նոր Վեհարանի վերակառուցման նախագծի, մի շարք կարևոր շինարարական գործերի Ս. Էջմիածնի շրջափակում, Հռիփսիմեում, Օշականում և Շողակաթում:

Շինարարական աշխատանքների զգալի մասը կատարվել է արտասահմանից ստացված հատկացումներով և բացառիկ նվիրատվություններով:

1955 թվականից մինչև 1965 թվականը արտասահմանից ստացված և իրացված նվիրատվությունների ընդհանուր գումարները հասնում են տարեկան շուրջ 2 000 000 ռուբլու (հին դրամով):

Մայր Աթոռի ընթացիկ բյուջեի շուրջ 25% և շինարարական մեծ աշխատանքների նյութական միջոցները ամբողջությամբ ապահովվում են Սփյուռքի հայ հավատացյալ ժողովրդի լուծմաներով և նվիրատվություններով:

Այստեղ առաջին տեղում պիտի նշել Գալուստ Կուլլայենկյան հիմնարկությունը, որն ամենայն նախանձախնդրությամբ գործադրել է հանգուցյալ մեծ բարերարի 400 000 դոլարի հատուկ կտակը՝ Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարի ամբողջական վերանորոգման համար: Երախտագիտությամբ պետք է հիշենք, որ Մայր Տաճարի ներքին խաբխված մույթերի և կամարների ամրացումը, ինչպես նաև Տաճարի ներքին մակերեսների որմնակարների վերականգնումը կատարվել է 1954—1955 թվականներին, Հայաստանի պետության միջոցներով:

Նորին Ս. Օծուխյան զահակալության տասը տարիների ընթացքում, Մայր Աթոռի շինարարական աշխատանքների համար կարևոր նվիրատվություններ կատարել են հետևյալ թեմերն ու ազգային բարերարները.

1. Հյուսիսային Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների հայության նվերներով հիմնադրվել է Մայր Աթոռի նոր տպարանը: Հանգանակության եռանդուն կազմակերպիչը հանդիսացավ պր. Երվանդ Աղաճանյան:

2. Ֆրանսահայերի նվերներով վերանորոգվում է Ս. Գայանեի պատմական տաճարը:

3. Կալիֆոռնիայի թեմի մեծ հավատացյալների նվիրատվություններով ապահովված է Ս. Խոր Վիրապի վերանորոգումը:

4. Լոնդոնի հայ գաղութի լուծմաներով վերանորոգվեց Բջնիի պատմական եկեղեցին:

5. Տիար Երվանդ Հյուսիսյան և տիար Օնիկ Մանուկյան, Միլանոյից, բարերարներն են Ս. Հռիփսիմի եկեղեցու ամբողջական վերանորոգման: Տիար Ե. Հյուսիսյան մի կարևոր գումար ևս նվիրել է նոր Վեհարանի կահավորման օգտին:

6. Տեր և Տիկին Սարգիս և Աստղիկ Բյուրքճյանները, Լոնդոնից, հիմնեցին Ս. Գեղարդի վանքի մեղվաբուծարանը և կարևոր գումար նվիրեցին նոր Վեհարանի կահավորման:

7. Տեր և Տիկին Սուրեն և Շաքե Գալենտերյանները, Հալեպից, բարերարներն են Ս. Շողակաթի վերանորոգման:

8. Հայկ և Թորգոմ Ղազարոսյան եղբայրների նվիրատվությամբ, Միլանոյից, կատարված է Օշականի Ս. Մեսրոպ եկեղեցու ամբողջական վերանորոգությունը:

9. Տեր և Տիկին Պետրոս Ալեքսանյանների նվիրատվությամբ, Լոնդոնից, կատարված է Օշակյանի Ս. Մեսրոպ եկեղեցու որմանկարավարդունը:

Հոգուտ Մայր Աթոռի շինարարական ձեռնարկների, կարևոր գումարներ են տրամադրել հետևյալ բարեպաշտ ազգայինները.

1. Հանգուցյալ Մարքո Պաքըճյանը, Մանչեստրից:

2. Հանգուցյալ Ներսես Կյուլպենկյանը, Մանչեստրից:

3. Հանգուցյալ Ապրո Ապրոյանը, Բելյուրից:

4. Եղբարք Պետրոս և Հմայակ Սարաֆյանները, ԱՄՆ-ից:

5. Պր. Ալեքս Մանուկյանը, ԱՄՆ-ից:

6. Զորավար Սարգիս Զարդարյանը, ԱՄՆ-ից:

7. Պր. Հարրի Բըրթ Մովսիսյանը, ԱՄՆ-ից:

8. Վարդանանց ասպետները, ԱՄՆ-ից:

9. Պր. Եղվարդ Մարտիրոսյանը, ԱՄՆ-ից:

10. Պր. Ստեփան Տեր-Գրիգորյանը, ԱՄՆ-ից:

11. Պր. Լևոն Երվնկացյանը, Ադդիս-Աբեբայից:

12. Պր. Մարտիրոս Տարագճյանը, Ադդիս-Աբեբայից:

13. Պր. Կարապետ Հակոբյանը, Ժընևից:

14. Պր. Զան Բյուրքճյանը, ԱՄՆ-ից:

15. Եղբարք Գևորգ և Պողոս Սարաֆյանները, Բուենոս-Այրեսից:

17. Պր. Հարություն Թադոսյանը, ԱՄՆ-ից:

18. Տեր և տիկին Արամ և Սաթենիկ Կարապետյանները, ԱՄՆ-ից:

19. Հանգուցյալ Արշակ Գարագյուլյանը, ԱՄՆ-ից:

20. Եղբարք Խաչատուրյանները, ԱՄՆ-ից:

21. Պր. Գևորգ Զաթալաշյանը, Բելյուրից:

22. Պր. Հակոբ Թովալյանը, Փարիզից:

23. Տիկին Արփիկ Գանթարճյանը, Հալեպից:

24. Պր. Կ. Պոտուրյանը, Խարթումից:

25. Հանգուցյալ տիկին Ռուկ Թրիկին, Լոնդոնից:

26. Պր. Գառնիկ Պապարյանը, Սան-Պալլո-ից, և ուրիշներ:

Շնորհակալությամբ պետք է հիշել նաև նյութական կարևոր նպաստը Լոնդոնի «Աբգարյան ավանդ»-ի և նվիրյալ ծառայությունը պր. Կարապետ Աթունյանի, Բելյուրից:

16 ազգայիններ, զանազան երկրներից, տարեկան 500-ական դոլար են նվիրում, իբրև Հոգևոր ձեռնարանում սան պահող բարերարներ:

9.— ՈՒՂԵՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ

Վեհափառ Հայրապետի գահակալությամբ, մեր Եկեղեցին և Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը մի նոր ժամանակաշրջանի առաջ են գտնվում:

Նորին Ս. Օծությունը, ստեղծված ներքին և արտաքին նպաստավոր պայմանները իմաստությամբ և հնարավոր չափով օգտագործում էր հոգևոր և հառափել կազմակերպում մեր Ս. Եկեղեցու և Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի, հոգևոր և համրապնդում ի սփյուռս աշխարհի ցրված մեր ժողովրդի միության և հոգևոր միախառնության:

Այս մտածումների լույսի տակ, ծրագրվեցին Վեհափառ Հայրապետի արտասահման կատարելիք հովվապետական այցելությունները:

Վեհափառ Վազգեն Հայրապետի հովվապետական ուղևորությունները մեծ իրադարձություններ հանդիսացան Սփյուռքի հայության ազգային-եկեղեցական կյանքում:

Նորին Վեհափառության պատմական ու շնորհաբաշխ այդ այցելությունների նպատակն էր ծանոթանալ Սփյուռքի հայության ազգային-եկեղեցական կյանքին և ամրապնդել կապը Մայր Աթոռի և Սփյուռքի միջև:

Նորին Ս. Օծություն Վեհափառ Հայրապետը արտասահմանում, իր հավատացյալ և հայրենասեր զավակների կողմից ամենուրեք գտավ փառահեղ ու սրտագին ընդունելություն: Սփյուռքի հայությունն զգաց, որ Ամենայն Հայոց Հայրապետությունը, ինչպես միշտ, այնպես էլ ներկայումս հանդիսանում է հայոց հավատի բարձր բերդը և այն հոգևոր կամուրջը, որ կապում է ի սփյուռս աշխարհի ցրված հայությունը իր Մայր Երկրի հետ: Այս բարեբաստիկ այցելություններով, է՛լ ավելի խորացավ հայ ժողովրդի սերն ու հավատարմությունը դեպի հայ հավատի կենտրոն և Լուստ Խորան Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը և նրա արժանավոր Գահակալը և է՛լ ավելի ծաղկեցին Սփյուռքի հայության հույսերը դեպի հայ ժողովրդի և Մայր Հայրենիքի պայծառ ապագան:

Սփյուռքի բովանդակ հայ ժողովուրդը, Գանգեսի, Նեղոսի, Բոսֆորի ափերից մինչև հեռավոր ափերը Ատլանտյանի և Խաղաղականի, բոլորն անխտիր, աննախընթաց միասնությամբ, եկան վկայելու, թե մեկ է Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցին և անբաժանելի, ինչպես ինքը հայ ժողովուրդը, և թե բոլոր հայերը հարապատ և հավատարիմ զավակներն են հայ հավատի աստվածակամուրջ կենտրոն Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին՝ մայրը և հիմնաքարը բոլոր հայ եկեղեցիների և նվիրապետական Աթոռների:

Նորին Ս. Օծության գահակալության տարիներին, առավել բնականոն և սերտ հարաբերություններ մշակվեցին և պահպանվեցին մեր նվիրապետական Աթոռների, նրանց գահակալների, թեմերի կենտրոնների հետ, համրապնդում և ի շինություն հայ հավատացյալ ժողովրդի հոգևոր, ազգային-եկեղեցական կյանքի:

Հովվապետական առաջին այցելությունը տեղի ունեցավ 1956 թվականի փետրվար—մայիս ամիսներին Անթիլիաս, Կահիրե, Ալեքսանդրիա, Միլանո, Վենետիկ, Փարիզ, Լիոն, Մարսել, Լոնդոն և Մանչեստր:

1957 թվականի ապրիլի 26—29 օրերին, Վեհափառ Հայրապետը հովվապետական այցելություն կատարեց դեպի Լենինական, Հաճիճա և Մարմաշենի վանքերը, մայիսի 17—22 օրերին՝ դեպի Հյուսիսային Կովկասի և Նոր Նախիջևանի թեմը՝ Ռոստով, Թոփաի, Չալտր և Մեծ Սալա, հուլիսի 5—11 օրերին՝ դեպի Վրաստանի հայոց թեմը, սեպտեմբերի 20—28 օրերին՝ դեպի Ադրբեջանի թեմը՝ Բաքու, Կիրովաբադ, Ղարաբաղի մայրաքաղաք Ստեփանակերտ և Գանձասարի վանքը:

1957 թվականի դեկտեմբերին Նորին Ս. Օծությունը պաշտոնական այցելություն էր տալիս Արարատյան հայրապետական թեմի Երևանի եկեղեցիներին:

1960 թվականի մայիսի 20-ից հուլիսի 28-ը Վեհափառ Հայրապետն այցելում էր Հյուսիսային Ամերիկա, հուլիսի 29-ից սեպտեմբերի 8-ը՝ Հարավային Ամերիկա և ապա Լիսաբոն՝ սեպտեմբերի 9—13, և Փարիզ՝ սեպտեմբերի 13—22:

1961 թվականի հուլիսին Վեհափառ Հայրապետը այցելում էր Ստամբուլ, Անկարա և, վերադարձի ճանապարհի վրա՝ Վիեննայի հայ համայնքին և Միսիթարյան հայրերի վանքը:

1963 թվականի հոկտեմբերի 12-ին Նորին Ս. Օծությունն ուխտի էր գնում Երուսաղեմի Ս. Հակոբյանց վանքը, ապա նոյեմբերին կրկին անգամ այցելում էր Եգիպտոս և դեկտեմբերին հնդկահայ համայնքների (Մադրաս, Բոմբեյ և Կալկաթա) եկեղեցիներին ու ժողովրդին:

1965 թվականի հունվար 15—21 օրերին, Նորին Ս. Օծությունը, գլխավորելուց հետո Հայ Եկեղեցու պատգամավորությամբ Ադրիս-Աբեբայի արևելյան հինգ եկեղեցիների պետերի համաժողովին, այցելում էր Եթովպիայի հայ գաղութը, և ապա Կահիրե, Փարիզ և Լոնդոն:

1965 թվականի հունիսի 8-ից հուլիսի 5-ը, Վեհափառ Հայրապետը այցելում էր բուլղարահայ և ռումինահայ թեմերը:

Այստեղ առանձին գոհունակությամբ պետք է արձանագրել 1963 թվականի հուլիսին Կոստանդնուպոլսի հայոց Պատրիարք Նորին Ամենապատվություն Տ. Շնորհք Արքեպիսկոպոսի և 1964 թվականի հոկտեմբերին Երուսաղեմի հայոց Պատրիարք Նորին Ամենապատվություն Տ. Եղիշե Արքեպիսկոպոսի պատմական այցելությունները Մայր Աթոռ և Ամենայն Հայոց Հայրապետին: Պատմության մեջ առաջին անգամ էր, որ երկու Աթոռների զահակալները ուխտով այցելում էին Ս. Էջմիածին և Հայրենիք:

10.— ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՄԻՈՒԹՅԱՆ

Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու պատմական առաքելություններից մեկն է եղել հայ ժողովրդի միասնության պահպանումը Ս. Գրիգոր Լուսավորչի օրերից սկսյալ. «Եւ սիւն հրեղէն՝ Կաթողիկէ Եկեղեցի է, որ ժողովէ պամենայն ժողովուրդս ի մի միաբանութիւն սուրբ հաւատոյ ի ներքոյ թնոցն իւրոց» (Ագաթանգեղոս):

Նույն ոգով ներշնչված, աշխատել են մեր նվիրապետական Աթոռները և առաջնորդել են իրենց խնամքին և իրավասության հանձնված հայ ժողովրդի զավակներին:

Մեծի Տանն Կիլիկիո հայրապետները, մինչև լուսահոգի Սահակ կաթողիկոս Խապայանը, Բաբգեն կաթողիկոս Կյուլեսերյանը, Գարեգին կաթողիկոս Հովսեփյանցը, միասնականության և միության նույն ոգին ունեցել են, իրենց բովանդակ գործունեության որպես ուղեցույց և անշեղ կանոն:

Նույն ոգին է իշխել Երուսաղեմի և Կոստանդնուպոլսի Պատրիարքական Աթոռների մեծագործ հայրապետների գործունեության մեջ:

Մեր Եկեղեցու ողջ պատմության մեջ չկա ոչ մի մեծ հոգևորական դեմք, որ ջատագովել և պաշտպանը եղած չլինի եկեղեցական միության և ազգային միասնության, Ս. Էջմիածնի գլխավորությամբ: Ահա այս է այն փրկարար ոգին, որը մեզ ցույց են տալիս մեր լուսաբնակ նախնիք և մեր նվիրապետական Աթոռների արժանավոր զահակալները, բոլոր ժամանակներում:

Մեր ուժը, մեր փրկությունը, մեր ապագան միության մեջ են:

Փորձել բաժան-բաժան անել Հայ Եկեղեցին, անջատվել Ս. Էջմիածնից, նշանակում է ուրանալ այն հոգևոր և ազգային առաքելությունը, որն աստվածային նախախնամությամբ տրված է Հայ Եկեղեցուն և կապում է Հայ Եկեղեցու իսկության, վորության և կենսունակության աղբյուրը:

Գուցե մեր պատմության մեջ քիչ անգամներ մեր ժողովուրդը այնքան միասնական է եղել, ինչպես մեր օրերին, ամուր կանգնած իր հավատի և ավանդությունների պատվանդանի վրա, բարձր ու հպարտ բռնած իր ձեռքում Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի պանծալի դրոշմը, պատրաստ կուրծք տալու ամեն տեսակի դժվարություններին:

Սփռվել ենք աշխարհով մեկ, բայց միացած ենք Ս. Էջմիածնի խորհուրդով և աստվածային օրհնությամբ:

Այս բոլոր հաստատումներից հետո, մեզ համար ցավ է, որ Հայ Եկեղեցու ծոցում, վերջին

տարիներին, դրսևորվեցին հակականոնական և կենտրոնախույս ձգտումներ և կատարվեցին ոտնձգություններ Անթիլիասի Կիլիկյան Աթոռի կողմից:

Վեհափառ Հայրապետը, առաջնորդված Հայ Եկեղեցու միասնության ոգով և հայ ժողովրդի գերագույն շահերի գիտակցությամբ, քանի՜-քանի՜ անգամներ համերաշխության, հաշտության և սիրո ձեռք երկարեց Անթիլիասին, վերացնելու երկփեղկումն ու պառակտումը:

1960 թվականի ապրիլի 25 թվակիր սրբատառ կոնգակով, սիրո ողջույնով և հայրապետական օրհնությամբ, Վեհափառ Հայրապետը ուղղակի դիմում էր Անթիլիասի Ս. Տ. Զարեհ Կաթողիկոսին քաղցր հորդորով, համերաշխության և միության բարի հրավերով, վերջ տալու համար տազնապին:

1962 թվականի հունիս ամսին Վեհափառ Հայրապետը, ընդառաջելով պատվական մի ազգային առաջարկին և հիմք ունենալով անձամբ Զարեհ Կաթողիկոսի հատուկ գրությամբ արտահայտված պատրաստակամությունը՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հետ Եվրոպայում մի հանդիպում ունենալու, Վազգեն Վեհափառը Իր 30 հունիս 1962 թվակիր հեռագրով, առաջարկեց Զարեհ Կաթողիկոսին հանդիպելու հուլիսի վերջերին ժընևում: Վերջին պահին, սակայն, մեկ անհայտ պատճառներով, Զարեհ Կաթողիկոսը չկարողացավ այդ ճամբորդությունը կատարել, ողջագուրվելու համար Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հետ:

Վազգեն Հայրապետը, թեև մի պահ հուսախաբ, բայց այնուհետև ևս լավատեսությամբ հետապնդում էր հանդիպման և ողջագուրման գաղափարը: Ավա՛ղ, սակայն, մի քանի ամիս անց տեղի ունեցավ անսպասելի մահը Անթիլիասի Գահակալի:

Հաջորդ տարին, 1963-ի հոկտեմբերին, Վեհափառ Հայրապետի Երուսաղեմ ուխտագնացության առթիվ էր, որ նույն համերաշխասեր եղբայրական ոգին առաջնորդեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին: Նորին Սրբությունը Երուսաղեմ հրավիրեց Անթիլիասի Աթոռի հաջորդ Գահակալին՝ Ս. Տ. Խորեն Կաթողիկոսին և հոկտեմբերի 26-ին տեղի ունեցավ ցանկալի ողջագուրումը երկու Հայրապետների միջև, հուրախություն մեր Եկեղեցու և ի ցնծություն համայն հայ ժողովրդի, որ ի Հայաստան և ի սփյուռք աշխարհի:

Նորին Ա. Օծությունը, այդ թվականից մինչև այսօր, թե՛ բանիվ և թե՛ գործով, աշխատել է, «արթուն կերպով հսկել», որպեսզի ողջագուրման ոգին «արմատանա մեր եկեղեցական և ազգային կյանքեն ներս և դուռնա կենսաբեր և պտղաբառ»:

Դժբախտաբար, սակայն, Երուսաղեմի ողջագուրման ոգու կենսագործման ճանապարհի վրա երևան եկան դժվարություններ և դրսևորվեցին երևույթներ, որոնք ժխտումն իսկ էին հոկտեմբեր 26-ի ողջագուրման ոգու:

Այնուամենայնիվ, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը, միշտ լավատես, ստեղծված դժվարությունները հարթելու համար, վերջին երկու տարիների ընթացքում Ս. Խորեն Ա. Կաթողիկոսին ուղղած Իր մի շարք նամակներով, աշխատում էր վերացնել ստեղծված այդ դժվարություններն ու թյուրիմացությունները:

Մայր Աթոռի պաշտոնաթերթ «Էջմիածին» ամսագրի օգոստոս—սեպտեմբեր 1964 միացյալ համարում հրապարակվել են Մայր Աթոռի և Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսարանի միջև փոխանակված գրությունները:

Հրատարակված այդ նամակները կարևոր պաշտոնական փաստաթղթեր են, որոնք հստակորեն ցույց են տալիս Մայր Աթոռի մտահոգությունները, հոկտեմբեր 26-ից հետո պատահած դեպքերի լույսի տակ:

Երուսաղեմի ողջագուրումից անցել է երկու տարի, բայց ո՛չ մի փոփոխություն տեղի չի ունեցել Անթիլիասի եկեղեցական ղեկավարության հին մտայնության և գործելակերպի մեջ:

Հանրահայտ է, թե Մարսիլիո խնդիրը փորձաքարը հանդիսացավ Կիլիկյան Աթոռի այդ մտայնության ու գործելակերպի:

Ինչքա՛ն արդար, ինչքա՛ն քաղցր ու պայծառ հնչում է Ա. Էջմիածնի բարձունքից Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի սիրո հորդորը, ուղղյալ Անթիլիասի Գահակալին. «Միրելի և շնորհապարդ Եղբայր Մեր, եկեք աչքի լույսի պես պահպանեք այդ հրաշագործ ոգին, թույլ չտանք, որ Աստուծո այդ շնորհը հեռանա մեզմե և մեր Եկեղեցիեն: Այլպես մեր բոլոր հույսերը կրնան շիջիլ, թողլով զմեզ և արտերկրի հայ ժողովուրդը խավարի և կույր կիրքերու ալեկոծումներու մեջ: Երբե՛ք, երբե՛ք պիտի չկամենանք Մենք վերադարձը նման տխուր օրերու և ամուլ պայքարներու» (14 մարտ):

«Մենք կուզենք տակավին վերջին հույս մը սնուգանել, թե պիտի վերադառնանք Երուսաղեմի Մեր ողջագուրումի ճշմարիտ ոգիին, ոչ միայն բանիվ, այլ նաև գործով, միասնական ճիգերով վերահաստատելու համար մեր եկեղեցական կյանքին մեջ օրինականությունը, անկեղծ եղբայրությունը և շինարար գործակցությունը, առաջնորդված մեր Ա. Եկեղեցվո բազմադարյան կանոններով, ավանդություններով և ըմբռնումներով, և մեր ժողովուրդի իրավ ու տևական շահերով: Մտածե՛նք ապագայի մասին: Մտածե՛նք, թե ի՛նչպես պիտի դատե հայ ժողովուրդը մեր այսօրվան գործերը, հարյուր տարի հետո» (27 օգոստոս):

10. — ՄԻՋԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Վեհափառ Հայրապետի գահակալության օրերին շարունակվեցին պահպանվել լավագույն քրիստոնեական եղբայրական կապեր մեր Եկեղեցու և բույր եկեղեցիների միջև, մեր նախնյաց ոգով և օրինակով:

Արդի ժամանակներում եկեղեցական կյանքը հատկանշվում է միջեկեղեցական հարաբերությունների աշխուժացման, եկեղեցիների մերձեցման, համագործակցության և հանուն ապագա եկեղեցական միության կատարված շնորհակալ և խրախուսիչ աշխատանքներով:

Հանրաձայն է Հայ Եկեղեցու ավանդական լայնախորհրդունը և հարգանքը բույր եկեղեցիների հանդեպ:

Այս մտածումներով, մեր Եկեղեցին վերջին 50—60 տարիների ընթացքում իր մասնակցությունն է բերել միջեկեղեցական հանդիպումներին, որոնք մեծ իրադարձություններ են մեր ժամանակներում քրիստոնեական եկեղեցիների կյանքում համագործակցություն, քրիստոնեական սեր և եղբայրություն հաստատելու ճանապարհի վրա:

Նորին Ս. Օծություն Ս. Ս. Վազգեն Ա Վեհափառ Հայրապետի գահակալության տասը տարիների ընթացքում, Հայաստանյայց Եկեղեցին բույր Եկեղեցիների հետ շարունակել է պահպանել քրիստոնեական սիրտ և բարեկամության սրտագին կապեր, մեր նախորդ հայրապետների ոգով:

Մեր Եկեղեցին, վերջին տասը տարիների ընթացքում, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի հրահանգով և օրհնությամբ, մասնակցել է ԱՄՆ-ի ապգային եկեղեցիների համաժողովին (1957 թ.), Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի երրորդ համագումարին Դելիիում 1961 թվականին, Համա-օրթոդոքս եկեղեցիների Հռոդոսի ժողովին 1962 թվականին, Վատիկանի 1963, 1964 և 1965 թվականների ժողովին (դիտորդներ ուղարկելով), 1964 թվականի Մոնրեալի Կարգի և հավատի չորրորդ ժողովին և 1965 թվականին արևելյան ուղղափառ հինգ եկեղեցիների պետերի Ադդիս-Աբեբայի համագումարին:

1962 թվականին, Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցին, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի նախաձեռնությամբ, անդամակցեց Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդին:

Վեհափառ Հայրապետը, որպես Գլուխ և Պետ Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու, 1965 թվականի հունիս 4 թվակիր սրբատառ Իր կոնդակով, հստակորեն արտահայտել է Հայաստանյայց Եկեղեցու դիրքը քրիստոնեական եկեղեցիների ցանկալի միության վերաբերյալ:

Հայրապետական սույն բովանդակալից կոնդակը գրվել է ծիշտ ժամանակին: Դա կարևոր է պատմական փաստաթուղթ է մեր օրերում եկեղեցիների միության հարցին նվիրված, իրավ և հեղինակավոր բանաձևումներով, որպես հարապատ վկայությունը մեր Եկեղեցու պատմական առաքելության և դերին մեր ժողովրդի կյանքում, համապատասխան միաժամանակ միութենական հարցում մեր նախնյաց սկզբունքներին և ուղղության:

Այս ոգով, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը ջանք է խնայել առավել պորագնելու համար մեր Եկեղեցու եղբայրական կապերը բույր եկեղեցիների հետ:

Առաջին հերթին պետք է գոհունակությամբ արձանագրել սերտ և ջերմագին եղբայրությունը մեր Եկեղեցու և Ռուս Պրավոսլավ Եկեղեցու միջև, որը մասնավոր վերջին տասնամյակների ընթացքում է՛լ ավելի ամրապնդվեց, հանուն աշխարհի խաղաղության և ժողովուրդների բարեկամության կատարված համատեղ աղոթքների և աշխատանքների ճանապարհի վրա:

Որախոսությամբ պետք է արձանագրել այստեղ պատմական այցելությունը Ռուս Պրավոսլավ Եկեղեցու Պետ Նորին Սրբություն Ալեքսի Պատրիարքի Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին, 1960 թվականի հոկտեմբերի 27-ին և 1963 թվականի հոկտեմբերին:

Վեհափառ Հայրապետը, Իր հերթին, Իր գահակալության տասը տարիների ընթացքում, Մոսկվայում և Ջագոսկի ռուսական վանքում, քանիցս հյուր եղավ Նորին Սրբություն Ալեքսի Պատրիարքին և Ռուս Պրավոսլավ Եկեղեցուն:

Նույնպիսի եղբայրական, սրտագին կապեր գոյություն ունեն Վրացական Օրթոդոքս Եկեղեցու և Նրա Պետ Նորին Սրբություն Ս. Եփրեմ Բ Կաթողիկոսի և Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին միջև:

Հայ և վրացի ժողովուրդները ավելի քան 2000 տարիների բարի դրացիության և եղբայրական համագործակցության անցյալ ունեն պատմականորեն նվիրագործված, որն արտահայտվում է նաև մեր օրերին, մեր երկու բույր եկեղեցիների փոխադարձ սիրով և գործակցությամբ:

Այստեղ գոհունակությամբ պետք է արձանագրել Հունաց Տիեզերական Պատրիարք Նորին Սրբություն Աթենագորասի և Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետ Նորին Ս. Օծություն Ս. Ս. Վազգեն Ա-ի հանդիպումը 1961 թվականի հունիս ամսին Ստամբուլում, երբ մի անգամ ևս նվիրագործվում էր արևելյան երկու բույր եկեղեցիների հոգևոր միությունը ի Զրիստոս սիրով:

1962 թվականի մայիսին, Մայր Աթոռ էր այցելում Գերաշնորհ Ս. Էմիլիանոս Տիմոտիադիս

Սրբապան Եպիսկոպոսը, Տիեզերական Պատրիարքի ողջույնը բերելով Ամենայն Հայոց Հայրապետին:

Եղբայրական, սիրալիր նոր կապեր ամրապնդում են Հռոմեական Կաթոլիկ մեծ Եկեղեցուն և Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցուն:

Մենք ուրախությունն ունեցանք ընդունելու, 1965 թվականի հունիսին Մայր Աթոռում, այցելությունը Վատիկանի քրիստոնեական միության քարտուղարության քարտուղար Գերապայծառ Ս. Հովհաննես Եպիսկոպոս Վիլլերանտի և Հայր Դուլարե վարդապետի:

Նույնպիսի ուրախությամբ կույենայինք արձանագրել այստեղ Հայ Եկեղեցու սիրալիր կապերը Ռումեն և Բուլղար Օրթոդոքս եկեղեցիների հետ: Ռումեն, բուլղար և հայ ժողովուրդները անցյալում պատմական նույն դժնդակ պայմաններում են ապրել: Հասարակաց այդ ճակատագրից է, որ ծնունդ են առել նույն բաղձանքներն ու անկեղծ փոխադարձ համակրանք, սեր և հարգանք:

1958 թվականի մայիսին, Ռումեն և Բուլղար Օրթոդոքս եկեղեցիների Պատրիարքներ Նորին Ամենապատվություն Ս. Ժուստինիանը և Նորին Ամենապատվություն Ս. Կիրիլը, Ս. Էջմիածնի կամարների տակ և աստվածաշնչական Արարատի նայվածքի ներքո, ողջագուրվում էին, մի նոր էջ բացելով եկեղեցական տարեգրությանց պատմության մեջ:

1965 թվականի հունիս—հուլիս ամիսներին, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի այցը Բուլղարիա և Ռումինիա սրտագին առիթ էր հանդիսանում մի նոր և ավելի բարձր աստիճանի բարձրացնելու Ռումեն, Բուլղար և Հայ եկեղեցիների եղբայրական բարեկամությունը:

Բացառիկ գոհունակությամբ կցանկանայինք նաև խոսել Հայ Եկեղեցու և Անգլիկան Եկեղեցու սիրալիր և բարեկամական հարաբերությունների մասին, հարաբերություններ, որոնք սրտագին ավանդություններ են դարձել և հիմքը ապագա առավել մերձեցման և գործակցության, համատեղ աղոթքով, էկումենիկ ոգով:

Անգլիկան և Հայ եկեղեցիների հարաբերությանց պատմության մեջ կարևոր հանգրվան հանդիսացան Վեհափառ Հայրապետի այցելությունները Լոնդոն 1956, 1963 և 1965 թվականներին, և հանդիպումները Լամբեթի պալատում, Զենտրբերիի նախկին Արքեպիսկոպոս Գերաշնորհի դոկտ. Ջեռֆֆրի Ֆիշերի և արդի Արքեպիսկոպոս Գերաշնորհի դոկտ. Մայքլ Ռեմպիի հետ:

Մայր Աթոռում, 1961 թվականին ուրախությամբ ողջունեցինք Զենտրբերիի Արքեպիսկոպոսի ներկայացուցիչ Հայր Ջոն Սատերթոնեյտի այցելությունը:

1959 թվականի դեկտեմբերին Մայր Աթոռ էր այցելում Եկեղեցիների Համաշխարհային խորհրդի գլխավոր քարտուղար դոկտ. Վիլյամ Վիսսեր Դ. Հուֆտը:

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը սիրալիր կապեր է պահպանում նաև ԱՄՆ-ի Եպիսկոպոսական Եկեղեցու և ԱՄՆ-ի Եկեղեցիների ազգային խորհրդի հետ:

1962 թվականի սեպտեմբերին, Մայր Աթոռում մենք հաճույքն ունեցանք ողջունելու այցելությունը գերաշնորհ Ս. Լորիստոն Լևինգքստոն Սքեյֆ Եպիսկոպոսի և ԱՄՆ-ի Եկեղեցիների ազգային խորհրդի նախագահ դոկտ. Միլերի:

1961 թվականի մայիսին, Մայր Աթոռ էր այցելում Գերմանական Ֆեդերատիվ հանրապետության Հեսսեն-Նասաու նահանգի Ավետարանական-Լութերական հաճախքի նախագահ դոկտ. Մարտին Նիմյուլլերը:

Պատմական և նշանակալից պետք է հաճարել Վեհափառ Հայրապետի այցելությունը Բուլղարիա 1963 թվականի նոյեմբեր ամսին և Նորին Ս. Օծուկյան անձամբ մասնակցությունը 1965 թվականի հունվարի 15—21-ին Ադդիս-Աբեբայում արևելյան հինգ ուղղափառ եկեղեցիների հոգևոր պետերի համաժողովին, ի գլուխ Հայաստանյայց Եկեղեցու պատվիրակության:

Արդարև, ողջունելի էր Եթովպիո քրիստոնա-սեր և բարեպաշտ Կայսր Հայլե Սելասիե Ա-ի նախաձեռնությամբ և հրավերով սույն ժողովը, որպես առաջին քալ և նախափորձ, որը նշանակալիորեն սատարեց արևելյան հինգ ուղղափառ և պատմական եկեղեցիների մերձեցման և ճանապարհ գտավ հետագա էլ ավելի համագործակցության համար:

1961 թվականի հուլիսին Մայր Աթոռ էր այցելում Եթովպական թույր Եկեղեցու պատվիրակությունը՝ Գերաշնորհ Ս. Պետրոս Միտրոպոլիտի գլխավորությամբ:

Այստեղ մասնավոր գուրգուրանքով և սիրով պետք է արձանագրել նաև Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի սիրալիր հարաբերությունները Միսիթարյան և հայ ավետարանական մեր եղբայրների հետ, որոնք բազմիցս վկայությունը բերել են իրենց հարգանքի և սիրո դեպի Հայ Եկեղեցու Սրբություն Սրբոց Ս. Էջմիածինը: Նորին Սրբությունը միշտ քաղցր հուզումով է հիշում իր այցելությունները 1956 թվականին Վենետիկ, Ս. Ղազար, և 1961 թվականին Վիեննայի Միսիթարյան հայրերի վանքը:

Թո՛ղ Աստված օրհնի միջեկեղեցական կյանքի մեջ ավետարանական ոգու, քրիստոնեական եղբայրության և սիրո պտղաբերումը:

Թո՛ղ Աստված լուսավորի քրիստոնեական եկեղեցիների միության և համագործակցության սուրբ ճանապարհը, համաձայն իր կամքի:

11.— ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՀՈՒՆԵՐ

S. S. Վազգեն Ա Վեհափառ Հայրապետի գահակալության տասը տարիների ընթացքում, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի նախածնունդում և Նորին Սրբության սրբատառ կոնդակների թելադրությամբ, համազգային շուքով և հանդիսությամբ նշվեցին հետևյալ հոբելյանները, որոնք սերտորեն կապ ունեն Հայ Եկեղեցու առաքելության, դերի, մեր ժողովրդի և մշակութային հետ:

1. 1956 թվականի մայիսի 20-ին, Հայկական բարեգործական ընդհանուր միության հիսնամյակը:

2. 1956 թվականի դեկտեմբերի 8-ին, երջանկահիշատակ Խրիմյան Հայրիկի մահվան 50-րդ տարեկիցը:

3. 1957 թվականի դեկտեմբերի 18-ին, Կոստանդնուպոլսո Ս. Խաչ Դպրեվանքի հոբելյանը:

4. 1959 թվականի հուլիսի 10-ին, լուսահոգի S. Եղիշե Դուրյան Պատրիարքի ծննդյան 100-ամյակը:

5. 1960 թվականի հոկտեմբերի 6-ին, լուսահոգի S. Գարեգին Պատրիարք Խաչատրյանի ծննդյան 80-ամյակը:

6. 1961 թվականի օգոստոսի 25-ին, Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի ծննդյան 1600-ամյակը:

7. 1962 թվականի մարտի 12-ին, երջանկահիշատակ S. Գարեգին Ա Կաթողիկոս Հովսեփյանցի մահվան 10-րդ տարեկիցը:

8. 1962 թվականի օգոստոսի 22-ին, Կոստանդնուպոլսի հայոց Պատրիարքության հաստատման 500-ամյակը:

9. 1964 թվականի մայիսի 9-ին, երջանկահիշատակ S. Գևորգ Զ Կաթողիկոս Չորեքյանի մահվան 10-րդ տարեկիցը:

10. 1964 թվականի օգոստոսի 17-ին, ապրիլյան մեծ եղեռնի 50-ամյակին նվիրված կոնդակ:

Հոբելյանական այս հանդիսությունների առթիվ, «Էջմիածին» ամսագրի խմբագրությունը հրատարակեց բացառիկ համարներ:

1965 թվականի ապրիլի 24-ին, հավարտ սուրբ պատարագի, Վեհափառ Հայրապետը հանդիսավորապես և բազմահազար ուխտավորների և ժողովրդի ներկայության, կատարեց Մայր Տաճարի հյուսիսային կողմում կառուցվելիք Նահատակաց հուշարձանի հիմնարկերի օրհնությունը:

Իսկ երեկ, կիրակի, հոկտեմբերի 31-ին, նույնպիսի հանդիսությամբ կատարվեց հուշարձանի պաշտոնական բացումը:

Ամենայն Հայոց Հայրապետի պատմական նշանակություն ունեցող ծեռնարկներից մին պետք է համարել նաև գլխավորումը Երուսաղեմի Ս. Հարության Տաճարի նորոգության համազգային հանգանակության և այդ նպատակով

հրապարակված Նորին Ս. Օծության 20 ապրիլի 1962 թվակիր կոնդակը:

12.— ԽԱՂԱՂՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Վեհափառ Հայրապետի գահակալության տասը տարիների բեղմնավոր գործունեության մեջ առանձին տեղ էր հատկացվել խաղաղության դատին, աշխարհի խաղաղության պահպանման և ամրապնդման գործին:

Խաղաղության ի նպաստ տարված Նորին Ս. Օծության աշխատանքները համապատասխանում են գերազանցապես մեր Ս. Եկեղեցու ոգուն և մեր ժողովրդի ու մեր վերածնված Մայր Հայրենիքի կենսական շահերին:

«Քրիստոնեությունը էապես սիրո և խաղաղության մի առաքելություն է մարդկային կյանքի և հասարակության մեջ, իսկ Քրիստոս Ինքը՝ Իշխան խաղաղության և Արեգակն արդարության: Հետևաբար, ի՞նչ կա ավելի հարապատ Քրիստոսի Եկեղեցու համար և մանավանդ Հայ Եկեղեցու և նրա Գահակալի համար, քան աշխարհի խաղաղության դատի պաշտպանությունը և ամրապնդումը բարեկամության ազգերի և պետությունների մեջ», — վկայում է իրավամբ մեր Հայրապետը:

Անցնող տասը տարվա ընթացքում, Նորին Ս. Օծությունն Իր ծայր բարձրացրեց միջազգային ժողովների և համագումարների բեմերից՝ Երևան, Մոսկվա, Պրագա, Հելսինկի, ի խնդիր խաղաղության, ի խնդիր պինդափման և ի խնդիր ժողովուրդների բարեկամության:

Վեհափառ Հայրապետը 1962 թվականին պարգևատրվեց Ստոկհոլմի Խաղաղության պաշտամունքության կոմիտեի կողմից «Ժուլիո Կյուրի» պատվանշանով, խաղաղության գործին ի նպաստ կատարած Իր ջնդիրակալ աշխատանքների համար:

13.— ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՀԱՅՐԵՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏ

Այս հանդիսավոր նիստում, Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի ղեկավար ավարտելուց հետո, մենք ամենայն երախտագիտությամբ և անկեղծությամբ կցանկանալինք մեր շնորհակալությունը հայտնել, Նորին Ս. Օծության գահակալության 10 տարիների գործունեության ընթացքում, մեր հայրենի հարապատ կառավարության, ինչպես նաև Սովետական Միության կառավարության և նրանց բարձրաստիճան պաշտոնատարներին, և արձանագրել դեպի Հայ Եկեղեցին և դեպի Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը նրանց ցույց տված հույժ բարյացակամ և լայնախոհ վերաբերմունքը:

Նորին Ս. Օծությունն Իր գահակալության տարիներին Իրեն զորավիզ ունեցավ Պետու-

թյան և Եկեղեցու միջև ստեղծված իրավական և գործնական, օրինական և հարգալիք փոխհարաբերությունները, որով հնարավոր եղան իրագործումները այն ծրագիրների և ձեռնարկների, որոնց մասին խոսեցինք:

Գերագույն Հոգևոր Խորհուրդը երախտագիտությամբ արձանագրում է Սովետական Միության և Հայաստանի կառավարության իմաստուն քաղաքականությունը կրոնական գործերի և մեր Եկեղեցու նկատմամբ և վստահություն է հայտնում, որ այսուհետև էլ մեր Եկեղեցին և Ս. Էջմիածինը կվայելեն նույն վերաբերմունքը և կշարունակվեն պահպանվել նույն իրական և գործնական փոխհարաբերությունները պետության և Եկեղեցու միջև:

Թո՛ղ Տեղը խաղաղության, ապահովության, բարգավաճման մեջ պահի մեր Մայր Հայրենիքի հոգևոր, մշակութային, տնտեսական ու շինարարական առաջընթացը և արևշատություն պարգևի մեր հայրենի պետության ղեկավարներին, որպեսզի լիակատար հաջողությամբ պսակվեն նրանց հայրենաշեն ու ժողովրդանվեր մեծ ծրագրերը:

14.—Գերագույն Հոգևոր Խորհուրդը իր ամփոփ գծերի մեջ ներկայացրեց Նորին Ս. Օծուքյան տաճր տարիների վաստակը:

Այս տասնամյակը լուսավոր և խոստումնալից մի հանգրվան է Նորին Ս. Օծուքյան գործունեության ճանապարհի վրա: Մեր հիացմունքի, հարգանքի և երախտագիտության առարկան է դառնում տաճր տարիների վրա պատարագված իր կյանքը, որը ճշմարտապես եղավ պայծառ հավատի, անդուլ աշխատանքի և շինարար իրագործումների մի լուսավոր շրջան:

Այսօր, երբ ամեն տեղ հայ ժողովուրդը և Հայ Եկեղեցին, երախտագետ զգացումներով, որդիական գուրգուրանքով նշում են Ամենայն Հայոց Հայրապետի զահակալության տասներորդ տարեդարձը, մի սրտագին մաղթանք միայն ունենք, այն, որ ամենայն հայոց Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Հայրապետական Աթոռը մնա անսասան Մասիս սարի նման և հավետ շողա Ս. Լուսավորչի լույս կանթեղը:

Թո՛ղ մեր հավատավոր, շինարար և հայրենասեր Վազգեն Կաթողիկոսի սուրբ ձեռքերում հավերժորեն ծաղկի, դալարի «գալապան իշխանության մերոյ Հայրապետին», ու թո՛ղ Նրա կյանքի օրերը լինեն երկար ու միշտ արևոտ և պայծառ, ի շինություն Մայր Աթոռի, ի ծաղկումն Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու և ի մխիթարություն հայ հավատացյալ ժողովրդի:

Ամեն:

